

Kungens Kristna Mynt

En analys av kristen symbolik och dess innebörd på vikingatida
skandinaviska mynt

Stockholms Universitet
Uppsats (II) i Arkeologi
Vårterminen 2021
Clara Silfverswärd Dahlgren
Handledare: Jens Christian Moesgaard

Innehåll

1. Inledning.....	3
1.1 Syfte	3
1.2 Frågeställningar, Teori & Metod.....	3
1.3 Kommenterande Litteraturgenomgång.....	3
2. Bakgrund	3
2.1 Vikingatidens ekonomi och mynt.....	3
2.2 Mynt som maktmedel	4
2.3 Överblick av Skandinavien.....	4
2.4 Kristendomens Intåg.....	5
2.5 Kungarna	5
3. Analys.....	6
4. Sammanfattning.....	11
5. Referenser.....	12

Abstract

In this essay I will analyse four of the first clearly Christian coins minted in Scandinavia during the tenth century, to then compare them to each other and coins which inspired them. By doing this I strive to tell why the particular and different Christian motives were chosen, and what that can tell us about the different kings and their use of coinage as a tool for propaganda.

Omslagsbild: Vikingatida skatt från Pæregård, Bornholm innehållande bland annat svenska och danska mynt (Nationalmuseets Samlinger:KMM-168).

1. Inledning

1.1 Syfte

Syftet med denna uppsats är att analysera den kristna symboliken på Harald Blåtand (Danmark, ca 960-980-tal), Sven Tveskägg (Danmark, ca 980-tal-1014), Olav Tryggvasson (Norge, ca 994-999/1000) och Olof Skötkonungs (Sverige, ca 995-1020) mynt i deras samtids kontext, att förstå hur och varför kungamakten använde sig av dem som ett propagandainstrument, och hur det skiljer sig åt.

1.2 Frågeställningar, Teori & Metod

Vad för kristna symboler användes på mynten? Skiljer de sig åt mellan de olika kungarna, och hur i så fall? Vad kan det berätta om de enskilda kungarna?

Metoden som används är att först analysera och sedan jämföra de olika myntens motiv och skapare. Teorin som utgår ifrån är att mynten masstillverkades för masskommunikation, och var det mest effektiva medlet för propaganda för tidens makthavare (Malmer 2010:32). Mynt är därmed ett ypperligt källmaterial för att se hur makten och religionen har tagit sig uttryck. I och med valda fokus så kommer exempelvis inte hur de respektive mynten uppfattades behandlas djupgående.

1.3 Kommenterande Litteraturgenomgång

Den första myntpräglingen i Skandinavien har varit objekt för forskning av olika aspekter. Brita Malmers *Den Svenska Mynthistorien* (2010) går igenom vikingatidens myntprägling med fokus på Sigtuna. Hennes artikel i *Kristendommen i Danmark før 1050* (2004) ger en intressant inblick på mynts kristna symbolik. Från Malmers avhandling *Nordiska mynt före år 1000* (1966) används Korsmyntens systematiska genomgången. Även hennes *The Anglo-Scandinavian Coinage c. 995–1020* (1997) har lästs. Till Korsmyntens analys har Lise Gjedssø Bertelsens teori om deras symbolik från *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad* (2010) lästs. Jens Christan Moesgaards *King Haralds Cross Coinage* (2015) fördjupar sig i de första danska mynten med tydlig kristen symbolik, och hans kapitel i *Denar til Daler* (2018) ger en övergripande men informationsrik översikt över de första århundradens av dansk, och till viss del skandinavisk, myntprägling. Sammantaget ger de en tydlig bild av myntpräglingen, de olika myntens symbolik och roll i samhället. Verk som behandlar samtiden men inte mynt specifikt är Anders Carlssons *Tolkande Arkeologi och Svensk Forntidshistoria* (2015), Else Roesdahls *The Vikings* (2016), Jon Vidar Sigurdssons *Skandinavia i Vikingtiden* (2017) och Niels Lunds kapitel om vikingatidens Skandinavien i *The New Cambridge Medieval History* (1995).

2. Bakgrund

2.1 Vikingatidens ekonomi och mynt

Silver, det mesta importerat, i form av mynt, hela föremål och bitsilver var Vikingatidens främsta betalningsmedel (Malmer 2010:13). Silvermynt från den islamiska östern dominerade fram till mitten av 900-talet (von Heijne 2004:66) och från 990-talet är de tyska och engelska mynten markant framträdande (von Heijne 2004:98). I Sverige och Danmark dominerade de tyska, medan de i Norge

var jämnt fördelade (Jonsson 2015:55). Det var en viktekonomi i större delen av Skandinavien, alltså att valutan var silvrets värde i vikt, tillskillnad från en myntekonomi där mynten hade ett bestämt värde (Malmer 2010:13). Trots den inhemska myntpräglingen så försvann inte de utländska mynten från Skandinavien i stort förrän i mitten av 1000-talet-1100-talet. Av alla dessa mynt som kom till Skandinavien smältes många ner för att fungera som råmaterial till nya mynt eller andra silverföremål (Malmer 2010:16). I danska Ribe och Hedeby präglades de första mynten och användes i en myntekonomisk betydelse under 700- respektive 800-talet (Moesgaard 2018:114). Under 820-talet präglade Hedeby mynt som efterliknande Karl den Stores mynt präglade i Dorestad under 790-talet (Moesgaard 2018:131). Under mitten av 800-talet slutade myntpräglingen i Hedeby. Strax innan sekelskiftet 900 återupptogs verksamheten, fortsatt med imitationer av Dorestads mynten som blev stadens valuta, dock med tiden sjönk kvalitén på mynten (Moesgaard 2018:143).

2.2 Mynt som maktmedel

Mynt var, som nämnt ovan, den bästa masskommunicerande propagandakanalen (Malmer 2010:32). Ett tydligt bildspråk bör då rimligen ha varit viktigt. Romarrikets kejsare var duktiga på att använda mynt som propaganda, där de etablerade sin makt genom att koppla samman både gudomliga symboler (Hannestad 1976:62) och äldre, populära kejsare till sig själva (Hannestad 1976:68). Inskrifter kunde också förtydliga budskapet (Hannestad 1976:247). I senare europeiska mynt syns en fortsättning på detta, exempelvis att mynt från Karl den Store hade hans titel och porträtt liknande en romersk byst, "Den Kristna Religionen" började under hans sena regeringstid att skrivas på mynt, och de hade kors och kyrkor på (Moesgaard 2017:115ff). En skillnad är dock att mynttyperna under medeltiden i bland annat England och Frankerriket var färre, där härskarna noga kontrollerade och dominerade över vilka mynttyper som präglades och var i omlopp (Malmer 2010:11f). Kanske behövdes detta i en tid när det fanns flera, mindre riken och det var viktigare att visa enhet gentemot andra riken. Andra, och mindre självklara i sin propagandaroll, är de frisiska myntmotiven från 700-talet som förställer bland annat piggsvin (Moesgaard 2018:123f). I det vikingatida Europa fanns det alltså olika myntmotiv med mer eller mindre tydliga propagandabudskap; hur väl dessa uppfattades berodde nog också på hur stor läskunnigheten och religionskunskapen var. En hjort som trampar på en orm kan symbolisera Kristus seger över djävulen och fisken den kristna tron (Malmer 2004:75f). För den som var bekant med kristendomen och dess symbolik var dessa motiv kanske uppenbara, men de är inte lika uppenbart kristna som korset.

2.3 Överblick av Skandinavien

Redan under slutet av 800-talet gick det att urskilja tre distinkta folk i Skandinavien; danskar, normmän och svenskar (Lund 1995:212f). Rikena delade samma kultur, religion och liknande språk (Roesdahl 2016:30f). Maktstrider mellan kungar och hövdingar, som ofta var släkt, var vanliga (Lund 1995). Kring år 1000 fanns det fyra dynastier, en i Sverige, en i Danmark, och i Norge en i Vestlandet och en i Tröndelagen (Sigurdsson 2017:12). Danmark, det mäktigaste av rikena, bestod under Harald

Blåtands tid av, utöver det som idag är riket, Oslofjordsområdet med omnejd, delar av Sydsverige och Schleswig (Sigurdsson 2017:18). Sverige var uppdelat mellan svear med en kungamakt kring Mälaren och götar med ett flertal hövdingar i Götaland (Sigurdsson 2017:32f). Olof Skötkonung räknas som den förste konungen över både stammarna (Sigurdsson 2017:34). Harald Hårfagre blev den förste Vestlandskungen på 800-talet (Sigurdsson 2017:36). Enligt Snorre Sturlasson enade Harald hela Norge, men det är osannolikt, utan antagligen blev hans eftermäle modifierat för att senare kungar skulle kunna hävda släktskap och därmed legitimitet över Norges tron (Lund 1995:213). De två maktcentrumen i Norge enades under Håkon Sigurdsson 970 (Sigurdsson 2017:45). I Norge var kungen inte dominerade, utan makten var i mycket delad mellan mäktiga jarlar som styrde över olika regioner (Roesdahl 2016:74). Generellt i Skandinavien så verkar kungarna ha varit relativt beroende av att få hövdingarnas medgivande för sina planer (Sigurdsson 2017:35)

2.4 Kristendomens Intåg

Skandinavien var under sen Järnålder och Vikingatiden omgivet och i kontakt med kristna stormakter (Carlsson 2015:179). Dessa skulle komma att påverka Skandinaviens religionsuppfattning, bland annat genom att missionärer sändes till området (Lund 1995:209). 823 kom en ärkebiskop till Danmark och omkring 830 för missionären Ansgar till Birka, båda i syftet att sprida Evangeliet (Lund 1995:209f). Kristendomen hade börjat att etableras, men att det skulle dröja över hundra år innan den fick ett stadigt fäste i länderna. Harald Blåtand konverterade 963 (Gelting 2010:127). Enligt hans runsten i Jelling så kristnade han även riket, vilket han antagligen gjorde för att undvika att bli erövrad av den tyske kejsaren Otto (Lund 1995:215ff). Då Harald inte var den som introducerade kristendomen menar Lund att det mer handlade om att han var den som organiserade kyrkan i Danmark. I 800- och 900-talets Birka hade kungarna kopplingar och samhörighet med stormännen i Mälardalen (Carlsson 2015:196ff). Motsättningen mellan det hedniska Gamla Uppsala/Fornsigtuna och det mer religionsblandade Birka ledde till konflikter mellan olika personer och deras maktanspråk (Carlsson 2015:199). Sigtuna grundades ca 970 av Birka kungen Erik Sergsäll antagligen just för att markera för kristendomen/kungamakten (Carlsson 2015:213f). Odalen, rätten till jord, ett levnadssätt och släkttillhörighet (Carlsson 2015:205), spelar enligt Carlsson in; när Kyrkan och kungamaktens anspråk ökade blev det ett hot mot odalen (Carlsson 2015:216). Håkon den Gode styrde Norge ca 933–960 (Sigurdsson 2017:37) och spred lyckosamt kristendomen i Vestlandet, men den fick inte fäste i Trøndelagen under hans styre (Sigurdsson 2017:44). I senare historieskrivning har Olav Trygvasson fått rollen som den stora missionären, men Lund påpekar att det kan säga mer om källornas samtid än om Olav (Lund 1995:220).

2.5 Kungarna

Harald Blåtand var son till Danmarks kungapar och övertog tronen omkring 960 vid faderns död (Lund 1995:215). Han var kung över Danmark och Norge, vilket återges på runstenen som han lät resa över sig själv i Jelling (Lund 1995:215f). Harald upprättade goda kontakter med den tyska kyrkan och

under hans regeringstid byggdes bland annat fortifikationer, ringborgar och broar (Roesdahl 2016:147) och Jelling fick bland annat sin kyrka/festhall och sydhög (Roesdahl 2016:171ff).

Sven Tveskägg besegrade sin far Harald Blåtand i ett uppror någon gång under 980-talet (Lund 1995:218f). Orsaken till upproret är inte klarlagd, men en teori är att det berodde på ett missnöje över Haralds strikta kontroll över landet. Lund säger att Harald kan ha krävt att undersåtarna skulle utföra byggnadsprojekten, vilket skulle kunna ha väckt missnöje. En annan teori är att Sven ogillade Haralds medgivande ton mot den tyska kyrkan, men utan att vara ett missnöje mot kristendomen i sig, för vid denna tid var den väl förankrad (Lund 1995:219). Lund, som troligen grundades under Harald Blåtands tid (Cinthio 2018:45), blev Svens myntpräglingsstad, och han byggde även en kyrka i staden (Cinthio 2018:73). Under Svens regeringstid intensifierades vikingaräderna mot England, där Ethelred II var kung (Lund 1995:219f). 991 och 994 kom de första danagälderna till Danmark, där CRVX-mynt bör ha ingått (se nedan) (Malmer 2010:19). 1013 erövrade Sven England och var dess kung fram till sin död 1014 (Lund 1995:221f).

Olof Skötkonungs far var den svenske kungen Erik Segersäll, och sedan denne dog ca 995 blev Olof styvson till Sven Tveskägg som gifte sig med Olofs mor (Carlsson 2015:217). Epitetet ”Skötkonung” kan vara en variation av ”Skattkonung”, och skulle syfta på att Olof skulle ha varit en lydkung med krav på att betala skatt till de danska kungarna (Malmer 2010:24), alternativt till sin son Anund som övertog tronen efter att Olof avgått (Carlsson 2015:227). Adam av Bremen återger att Olof ska ha varit en ”ivrig kristen” (Malmer 2010:22), och att han ska ha försökt att riva Hednatemplet i Gamla Uppsala, vilket ska ha retat svearna som kompromissade med kungen att han fick utöva sina kungliga befogenheter i ett annat landskap (Malmer 2010:25f). Han ska ha flyttat till Skara och grundat biskopssätet.

Olav Trygvason var en hövding av Norge som enligt Snorre Sturlasson var sonsonson till Harald Hårfagre (Lund 1995:219). Olav var samtida med Sven Tveskägg, som vid denna tid fortsatte att styra över Norge som fadern Harald Blåtand hade gjort (Lund 1995:219). Kring 994 for de tillsammans mot England på ett vikingatåg, där kung Ethelred II ingick ett fredsfördrag med Olav som i utbyte mot att löftet att aldrig attackera England igen fick militärt stöd för att återerövra Norge (Lund 1995:220). Vid hemkomsten till Norge tog han makten och hade Trøndelagen som sitt huvudsäte. Han regerade fram till 999/1000 då han stupade vid slaget vid Svolder mot Sven Tveskägg och Olof Skötkonung.

3. Analys

Danmarks myntprägling, med start i Hedeby, var fortsatt kontinuerlig i sekler framåt, och under Harald Blåtands styre fick hans Korsmynt stor spridning och majoritet bland de olika myntsorterna som cirkulerade, till skillnad från de efterkommande danska mynten, de svenska och norska som var i minoritet gentemot de tyska och engelska (Moesgaard 2015:43). Moesgaard menar att det kan förklaras med att Korsmynten uppkom i en tid då de islamiska mynten minskade, men innan de tyska

och engelska mynten började strömma in till rikena. Harald Blåtands Korsmynt var kungens första egna mynt som han lät prägla, med största sannolikhet i Hedeby (Moesgaard 2018:146) med start kring 975–980 (Malmer 1966:235). Silverhalten i mynten är omkring 90% (Moesgaard 2015:55) och de präglades under ca 10 år (Moesgaard 2018:147). De liknar i vikt och teknik sina föregångare, Hedeby Dorestads imitationer, men Korsmynten är bättre utförda (Moesgaard 2018:146). Både Korsmynten och Dorestads imitationerna är halvbrakteatpräglade, vilket innebär att motivet från enda sidan syns i negativ på andra sidan eftersom de är så tunna (Moesgaard 2015:45). På frånsidan syns alltid ett kors (Malmer 1966:110) och detta kombineras med ett kors, ett ansikte eller bågar på åtsidan (Malmer 1966:93). Malmer delar in mynten i sin avhandling i Kombinationsgrupper (KG) baserat på de bildkombinationer av myntens två sidor som ligger närmast varandra och dessa grupper följer naturligt en kronologi (Malmer 1966:133). Korsmynten ingår i KG 10–12 (Malmer 1966:131). Malmer menar att det går att läsa in kristen symbolik på tidigare Hedeby mynt (Malmer 2004), men Korsmynten är de första mynten med ett kors som huvudmotiv, vilket är en symbol för Haralds nya religion (Moesgaard 2015:45), så de är de första uppenbart kristna mynten. Även ansiktena förekom på tidigare mynt, men då mindre och fler till antal (Malmer 1966:Pl.3). Trots det återkommande korset på KG 10–12 så varierar motiven och utformningen på de olika mynttyperna, med olika typer av kors, bågar och punkter (Malmer 1966:Pl.28–32 & Pl.39). KG 10a och KG 11 innehåller flest funna mynt (Moesgaard 2015:70) och därför är de utvalda för denna uppsats. Den första mynttypen KG 10a är dekorerad med bågar på åtsidan och den något senare KG 11 med ett ansikte (Malmer 1966:Pl.39). Korsen skiljer sig åt genom att det på KG 10a är ett kors som i varje ände ytterligare har ett litet kors, och att på KG 11 så har den nedre vertikala korsarmen ersatts med en triangel.

Fig. 1 KG 10a (Malmer 1966:Pl.39)

Fig. 2 KG 11 (Malmer 1966:Pl.39)

De uppträder tillsammans i fynd och har troligen präglats kort efter varandra (Malmer 1966:235f). Det är oklart vad bågar eller ansiktet ska representera, och överlag verkar motivens utformningar vara säregna för dessa mynt (Malmer 1966:87–92). Kompositionen av dem påminner dock om Dorestads imitationernas, vilket kan vara en eventuell förebild (Moesgaard 2009:44). Korsen däremot har tydligare inspirationskällor från olika utländska mynt, bland annat bysantiska och engelska (Malmer 1966:96). Kombinationen egna och kopierade motiv kanske var för att Harald ville framhäva sig som en kristen kung jämställd med andra europeiska härskare, men samtidigt hävda Danmarks självständighet. Halvbrakteaters egenskap att motivet syns i negativ på andra sidan ter sig som en önskad bieffekt av myntpräglingen, men Bertelsen skriver att det på KG 11 verkar ha vänts till en fördel; sett från frånsidan så avtecknas alltid huvudet inuti trekanten på KG 11, eftersom sidorna alltid har en 180° stämpningsställning (Bertelsen 2010:138). Det är för sin tid märkbart, då samtida mynt

brukade ha en slumpmässig stämplingsställning. Vad detta antagligen symboliserar är Golgata, Kristi och de två rövarkors. Enligt legenden skulle Adam ha begravts i Golgata, och trädet till Jesu Kors ha vuxit upp på kullen från en gren av Livets Träd från Edens Lustgård (Bertelsen 2010:139). Ansiktet på myntet liknar det på Jellingestenen som avbildar Kristus (Malmer 1966:237). Bertelsen teori om att huvudet representerar Adam nämner inte om ansiktet är menat att representera någon sett från åtsidan. Det ger inga personliga drag som kan avslöja vem det är menad att föreställa, och det finns inte heller någon spira eller diadem som de senare kungarna har som skulle ge intrycket av att det är ett kungligt huvud. Att ansiktet liknar det på Jellingestenen är nog ett medvetet val av Harald för att ytterligare knyta mynten till sig själv och sin kristna tro. Ska det kanske representera Jesus? Ett annat alternativ skulle vara Harald, för sett från framsidan så skulle det kanske utöver Adam kunna vara en symbol för hur Harald nu har lagt sig själv (och sitt rike) under Kristus. Om det stämmer så skulle det kunna vara en förklaring till den påfallande skillnaden mellan KG 10a och KG 11, eftersom det ännu tydligare skulle visa Haralds underkastelse till kristendomen. Haralds mynt skiljer sig markant från de samtida europeiska och islamiska mynten som fanns i Danmark (Moesgaard 2015:45), vilket antagligen gjorde det lättare att identifiera kungens egna mynt. Harald, tillskillnad från de senare kungarna, behövde kanske inte hävda sin makt över sitt folk lika mycket, då hans grepp om sina undersåtar verkar ha varit hårt, kanske till och med så hårt att det kostade honom tronen. Kanske valde han därför att lägga mer fokus på kristen symbolik och legend än på sig själv, för att han ansåg att sprida kristendomen var viktigare än att sprida bilden av sig själv som kung. Ca 995 började Sven Tveskägg, Olav Tryggvason och Olof Skötkonung att prägla mynt, de första för Norge och Sverige (Moesgaard 2018:153). Samtliga är inspirerade av den engelska, i Skandinavien redan mycket spridda mynttypen CRVX (Malmer 2010:19) som präglades ca 991–997 under kung Ethelred II i England (Moesgaard 2018:154f). I Norge präglades de till ca 998 och sedan var det ett myntpräglingsuppehåll på ca 17 år (Skaare 1976:60). I Sigtuna fortsatte präglingen av CRVX något längre och sedan av andra mynttyper (Malmer 2010:52) och detsamma i Lund (Malmer 1997:25). Till denna uppsats har det valts läsliga myntexemplar (oläsliga mynt går igenom kort nedan). Avgränsningen till läsliga mynt beror på utrymme och relevans för propagandaaspekten. För att prägla mynten användes en överstamp och en understamp med ingraverade bilder, med myntämnet mellan dem och sedan slogs en hammare på överstampen för att bilderna skulle ditpräglas (Gunnarsson 2019:118). Med tiden slets stamparna ut, överstampen oftare än understampen, och byttes ut mot andra. Genom att studera hur olika stampar har kombinerats så kan man upprätta stampkedjor över myntpräglings (Malmer 1997:73). Tillskillnad från Danmark och Sverige så var myntpräglingsen under Olav Trygvasson i Norge relativt liten, och det verkar som att det bara har använts ett stamppar (Malmer 1997:364). I Norge var präglingsstiden kortare också, så det kan vara en anledning till att det finns färre mynt. Kvaliteten på de inhemska mynten från Sigtuna är relativt låg, exempelvis är flera latinska inskrifter felaktiga, antagligen för att de som tillverkade stamparna inte kunde latin eller det latinska alfabetet, utan runor (Malmer 2010:31ff). På plats i Sigtuna fanns troligen utländska präster som påverkade att inskrifterna blev på

latin. Unikt för Sigtuna är mängden myntmästare som anges på stadens mynt (Malmer 2010:31). Myntpräglingsen i Lund verkar också ha varit omfattande (Malmer 1997:53). En del stampar i Sigtuna och Lund kom från England (Malmer 2010:42), och har använts för att prägla inhemska mynt (Moesgaard 2018:155). Stamparna måste ha smugglats ut ur landet eftersom det med största sannolikhet var olagligt att föra bort dem från England (Malmer 2010:42). Från Danmark kan de sedan ha kommit till Sigtuna. Malmer påpekar att med tanke på de medförda riskerna så bör kompensationerna ha varit höga, och rimligtvis har kungamakten varit inblandad i saken. På de utvalda myntexemplar från alla tre kungar namnges myntmästaren Godwine, som av namnet att tyda var från England (Moesgaard 2018:153). Hans funktion har nog varit att bistå med sin kunskap vid tillverkningen, för kvalitén och utförandet av mynten med hans namn varierar så pass mycket från rike till rike att de inte kan vara utförda av samma person (Malmer 2010:31). Jämfört med förebilden det

Fig. 3 Sven och Olavs mynt (Nationalmuseet Samlinger:KMM-304 & KMM-341)

Fig. 5 Ethelreds mynt (Skaare 1976:Pl.7)

engelska CRVX myntet så är mynten trots motivet och den gemensamma myntmästaren olika; utförandet av det norska är den bästa kopian, sedan det danska och sist det svenska (Skaare 1976:59). Viktmässigt är det danska det mest

Fig. 4 Olofs tidiga mynt (Malmer 2010:125)

enhetliga med det engelska, det norska det lättaste och det svenska avsevärt tyngre.

Fig. 6 Olofs senare mynt (Nationalmuseet Samlinger: KMM-304 & KMM-341)
Även här namnges Godwine som myntmästare (Malmer 2010:31)

Silverhalten i de engelska mynten är ca 90% vilket de norska (Skaare 1979:59), danska och svenska också är (Malmer 2010:44). CRVX myntens frånsida visar en bild på ett kors med bokstäverna CRVX runt om det med myntmästarens namn som innesluter korset i en ring (Malmer 2010:26). På åtsidan avbildas kungen, vänstervänd med spira. Inskriften som omger dem är deras namn och titel. På det tidiga myntet från Sigtuna (Fig.4) står titeln "Kung i Sigtuna" men den ändras till "Svearnas Kung" med Olof högervriden med diadem och spira efter ca 997 (Fig.6), med inspiration från en sen engelsk CRVX mynttyp (Malmer 2010:51). Svens mynts åtsida (Fig.3a) har kombinerats med två olika frånsidor (Malmer 1997:364). För Olavs mynt finns det bara ju bara ett stamppar, och Fig.4:s stampar har endast kombinerats med varandra (Malmer 2010:125). Malmer påpekar att dessa mynt är utmärkande välgjorda. Den sparsamma användningen menar hon vittnar om stamparnas särställning, och att de väldigt medvetet har blivit kombinerade med varandra. I kontrast så ingår Fig.6 i en större

kedja med olika mynttyper (Malmer 2010:83f), och den tidigaste kedjan från Lund, kedja 101, har 66 stampar av olika mynttyper (Gunnarsson 2019:121), vilket tvärt skiljer sig från det ovannämnda, samtida CRVX myntet. Vissa av dem är oläsliga (Malmer 1997:462), liksom i Sigtuna. En risk med att ha mynt som liknar de engelska så mycket var att människor inte kunde urskilja dem från förebilderna, till skillnad från Haralds som så markant skiljde sig från de samtida. Mynten och dess motiv verkar därmed ha haft flera syften, både propagerande och praktiska. Det praktiska verkar ha varit att myntpräglingsverksamheterna i sig själv ansågs som viktiga. Det låg i tiden, med flera områden och riket i närområdet som började prägla mynt vid samma tid exempelvis Ryssland, Polen och Ungern (Moesgaard 2015:43). En gemensam faktor är kristendomens samtida intåg. Kristendomen innebar för kungarna en ökad och centralisering av makten (Roesdahl 2016:169), så att fenomen hör ihop är inte otroligt. Genom myntpräglingen kunde kungarna hävda sin makt och etablera sig som legitima kristna regenter på samma nivå som övriga europeiska härskare. Detta skedde bäst med bra mynt; den höga silverhalten och de utländska experterna talar för att man eftersträvade en internationell standard som antagligen gav status. Verksamheterna kan av praktiska skäl ha valt engelska förebilder på grund av möjligheten för engelska myntmästare och engelska stampar att komma till Skandinavien. Det kan också ha varit ett sätt för kungarna att producera en större kvantitet av mynt som folk skulle acceptera; människor tycker generellt om det som de känner igen, som exemplet med Dorestads imitationerna i Hedeby som fortsatte i över 100 år. De snarlika bilderna och oförståeliga inskrifterna kan kanske också förklaras med att myntpräglingsverksamheterna var unga vilket kan ha inneburit att det systematiska, kontrollerade präglandet inte hade kommit igång än, utan att myntpräglarna provade sig fram, och att kvantitet var viktigare än kvalitet när så många mynt som möjligt skulle produceras. Inskrifternas oförståelighet förbigick nog även de flesta människor, som inte kunde latin utan runor. Allt detta tyder på att präglingsverksamheterna i sig innehade en viktig roll, och att myntens motiv delvis hade praktiska och icke-propagerande skäl. Men valet att ens prägla mynt med kungens bild och namn talar dock för att det också fanns propagerande syften. Att se dessa mynt bredvid varandra talar för ett behov från kungarna att uttrycka sin makt gentemot varandra och folket; deras maktanspråk kunde ju ifrågasättas och utmanas, än mer än Haralds, som faktiskt blivit störtad. Sven valde kanske att prägla mynt av sig själv för att distansera sig från sin far och hans mynt, medan Olav och Olof kan ha valt att prägla egna mynt just för att distansera sig från Sven. Olofs val att ändra sin mynttyp till en än mer distinkt från Svens ger upphov till tankar att det var viktigt för honom att trots sin status som lydkung/allierad hävda självständighet och distans från styvfadern. Att man valde en engelsk förebild trots att de tyska mynten var fler/likas till antal hade som nämnt ovan nog sina praktiska anledningar, men kanske låg det också något från Svens sida i att vilja distansera sig ytterligare från Tyskland. Därutöver präglades de tyska mynten regionalt (Kluge 1991:27) av sämre kvalitet (Kluge 1991:18), ofta föreställande kors och kyrkor (Kluge 1991:79). Dessa egenskaper är inte lika användbara för att propagera sig själv som härskare jämfört med de välutförda, engelska mynten där kungen styrt motiv och inskrift. Kontrasten mellan Harald och de senare mynten talar för de olika propagandabehoven

som mynten fyllde. Gemensamt för alla fyra kungarna är dock användandet av kristna symboler för att säkra och uttrycka sin makt. Kristendomen gav ju kungarna många fördelar, som ökad makt i riket och värdefulla allianser med kristna riken och Kyrkan. En kristen monark fick även en bättre status i Europa än en hednisk kung hade fått, och hotet om erövring på religiösa grunder försvann (Roesdahl 2016:169). De latinska inskrifterna på de senare mynten kan också ses som ett kristet förtecken, både som en vilja att nå ut till omvärlden och som en maktdemonstration mot den gamla religionen genom att inte använda runor. Ur en politisk synvinkel är valet att präglade kristna mynt förståeligt. En annan faktor är att kungarna kanske var djupt kristna. Adam av Bremen kanske överdriver att Olofs starka tro ledde till hans exil, men både Carlsson och Malmer påpekar att det säkert finns något i det; Olofs kristna tro kan ha setts som ett hot mot stormännens odalrätt och därför fick han gå i exil, vilket kan vara en förklaring till varför myntpräglingen i Sigtuna mellan 1000/05–1020 är mindre ordnad än innan och efter (när Anund Jacob tar över tronen) (Malmer 2010:26). Lunds ökade betydelse och kyrkobyggande under Sven kan också ses i ljuset av trons betydelse (Carlsson 2015:217).

4. Sammanfattning

Mynt präglade med kristna symboler var ett effektivt sätt för kungarna att sprida kristendomen. Drivkraften var att kristendomen medförde ökad makt och internationella kontakter, men deras egen kristna tro ska nog inte underskattas. Myntens kvalité var under Harald ett uppsving från de tidigare, vilket är förståeligt med tanke på att det var kungens mynt. Kvalitén på de efterföljande var hög i silverhalten, men varierade annars från rike till rike. Haralds främsta avsikt verkar ha varit att sprida kristendomen och inte bilder av sig själv, vilket kan förklaras med att han under denna tid var den ende som präglade mynt i Skandinavien; det han behövde hävda var hans kristna tro och inte rätten till tronen. Däremot var det kanske mer aktuellt för Sven, Olav och Olof att hävda det, och den engelska förebilden fungerade utmärkt för detta syfte. Det gav dem chansen att visa bild på sig själv och den kristna tron med alla dess fördelar, samt att det fanns engelska myntmästare och förebilder att ta hjälp av då det redan var en spridd, accepterad mynttyp. Dock visar likheten med de engelska mynten och det varierande utförandet att myntpräglingsverksamheten i sig, och inte enbart propagandan på mynten, uppfyllde ett viktigt syfte. För Sven gällde det att etablera sin makt, och att göra mynt som så markant skiljde sig från faderns var ett effektivt sätt att sprida ut att det var en ny kung i riket. Att den kristna symboliken behölls, men framställdes på ett nytt sätt, var ett smart drag för att hävda rätten till tronen både inför de kristna undersåtarna och de kristna grannarna. För Olavs del så var mynten ett sätt att etablera sin makt, både mot folket i Norge och mot Sven. Att myntningen verkar ha varit markant mindre än den i Lund och Sigtuna är förståeligt med tanke på hans korta regeringstid. Den kristna symboliken har nog samma förklaringar som Haralds och Svens. Olofs kristna mynt kan än mer ha varit en tydlig markering mot stormännen som ogillade kristendomens ökade inflytande. Att både Olav och Olof valde samma förebild som Sven var kanske just för att visa att man var en kung på samma nivå som Sven.

5. Referenser

Litteratur

- Bertelsen, L., 2010 Golgatadramaet på mønter fra Harald Blåtands tid i *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad* nr.4 s.138–142
- Carlsson, A., 2015 *Tolkande Arkeologi och Svensk Forntidshistoria*, Stockholm Studies in Archeology 64, Stockholm
- Cinthio, M., 2018 Lund från första början i *Vägar mot Lund*, red. Cinthio, M & A. Ödman, Historiska Media, Lund s.11–123
- Gelting, H. M., 2010 Poppo's Ordeal: Courtier Bishop and the Success of Christianisation at the Turn of the first Millennium i *Viking and Medieval Scandinavia* nr.6 s.101-133
- Gunnarsson, B., 2019 York, Lund och myntmästaren Asketill - en ny hypotes om den äldsta delen av kedja 105 i *Samlad glädje 2019* Numismatiska Klubben i Uppsala 1969–2019, Uppsala s.171-131
- Hannestad, N., 1976 *Romersk Kunst som Propaganda*, Berlingske Forlag, Köpenhamn
- Jonsson, K., 2015 Viking-Age Coins found in Sweden i *Small Things Wide Horizons*, red. Larsson, L., F. Ekengren, B. Helgesson & B. Söderberg, Archaeopress Publishing Ltd., Oxford s.51–57
- Kluge, B., 1991 *Deutsche Münzgeschichte von der späten Karolingerzeit bis zum Ende der Salier. (ca. 900 bis 1125)*, Thorbecke, Sigmaringen
- Lund, N., 1995 Scandinavia, c.700-1066 i *The Cambridge Medieval History* vol. 2 red. R. McKitterick, Cambridge University Press, Cambridge s.202-227
- Malmer, B., 1966 *Nordiska Mynt före år 1000*, Berlingska Boktryckeriet, Lund
- Malmer, B., 1997 *The Anglo-Scandinavian Coinage c.995-1020*, Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien, Stockholm
- Malmer, B., 2004 Kristna Symboler på danska mynt ca 825–1050 i *Kristendommen i Danmark før 1050*, red. Lund N., Roskilde Museums Forlag, Roskilde s.85–95
- Malmer, B., 2010 *Den Svenska Mynthistorien – Vikingatiden 995–1030*, Kungl. Myntkabinettet, Stockholm
- Moesgaard, J. C., 2009 Harald Blåtands "Jellingemønter" cirka 975-985 i *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad* nr.2 s.43-46
- Moesgaard, J. C., 2015 *King Harold's Cross Coinage – Christian Coins from the Merchants of Haithabu and the King's Soldiers*, Syddansk Universitetsforlag, Odense
- Moesgaard, J. C., 2017 Charlemagne's and Louis the Pious' Portrait Coinage i *Nummi et Humanitas - Studia ofiarowane profesorowi Stanisławowi Suchodolskiemu w 80 rocznicę urodzin*, red. Bogucki M, W. Garbaczewski & G. Śnieżko, Instytutu Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk, Warszawa s.113-129
- Moesgaard, J. C., 2018 De første Skridt mod Møntøkonomi – ca. 600-1060 i *Denar til Daler – Danmarks Mønthistorie indtil 1550*, red. Horsnæs W. H., J. C. Moesgaard & M. Märcher, Rosendals, Köpenhamn s.112-197
- Roesdahl, E., 2016 *The Vikings*, 3:e utgåvan, Penguins Books, London
- Sigurdsson, J. V., 2017 *Skandinavia i Vikingtiden*, Pax Forlag, Oslo
- Skaare, K., 1976 *Coins and Coinage in Viking-Age Norway*, Universitetsforlaget, Oslo
- Von Heijne, C., 2004 *Särpräglad -Vikingatida och tidigmedeltida myntfynd från Danmark, Skåne, Blekinge och Halland (ca 800–1130)*, Stockholm Studies in Archeology 31, Stockholm

Hemsidor

Nationalmuseets Samlinger, Den Konglige Mønt – og Medaillesamling:
<https://samlinger.natmus.dk/assetbrowse?collection=KMM>

Stockholms
universitet